13/04/2020

Η Σαρακοστή και η Μεγάλη Εβδομάδα στον Πόντο

/ Ιστορία - Εθνικά Θέματα

Από το προηγούμενο βράδυ (πριν από την Καθαρή Δευτέρα) τα παιδιά φιλούσαν το χέρι του παππού, της γιαγιάς, του μπαμπά και της μαμάς. Αγκαλιάζονταν τα αδέρφια και φιλιόντουσαν. Την ημέρα της Καθαρής Δευτέρας οι πιστοί πήγαιναν στην εκκλησία, κοινωνούσαν, έπαιρναν αντίδωρο και από ‘κει και πέρα όσοι άντεχαν κρατούσαν νηστεία για 40 μέρες. Τις τρεις πρώτες μέρες δεν έτρωγαν τίποτα και δεν έπιναν ούτε νερό. Τη Σαρακοστή τα καφενεία ήταν ανοιχτά, ο κόσμος πήγαινε, αλλά δεν χόρευε κανένας. Κάθε Παρασκευή πήγαιναν στην εκκλησία στους Χαιρετισμούς. Όταν πλησίαζε η Μεγάλη Εβδομάδα σκούπιζαν τα σπίτια, τις αυλές και όλο το χωριό.
Μετά τα εμπόνεστα και τη Σαρακοστή, ιδιαίτερη σημασία είχε η Κυριακή των Βαΐων, όταν παιδιά 10-15 χρονών έβγαιναν στους μαχαλάδες να ψάλουν τα αντίστοιχα κάλαντα και να λάβουν αντί δώρου τα κερκέλια (κουλούρια), σακιαρλαμάδες (καραμέλες), παράδες (από τους συγγενείς) ή σπανιότερα από κάποιο μαντίλι. Τα κάλαντα διέφεραν από τόπο σε τόπο. Στην περιοχή της Ματσούκας έψελναν τα παρακάτω:

Βάια βάια το βαΐ
τρώμε οψάρα και χαμψίν
και τ’ απάν την Κερεκήν
τρώμε βούτορον, τυρίν

(«τ’ απάν η Κερεκή» ήταν αυτή του Πάσχα.)

Ένα ποντιακό έθιμο της Κυριακής των Βαΐων ήταν και το βάεμαν. Το απόγευμα του Σαββάτου του Λαζάρου σε ορισμένες περιοχές του Πόντου τα παιδιά κρατώντας ένα ανθισμένο κλαδί λεύκας και ένα καλαθάκι για να βάζουν μέσα τα αυγά που θα μάζευαν, γυρνούσαν τα σπίτια ψάλλοντας την Ανάσταση του Λαζάρου και οι νοικοκυρές τους έδιναν κουλούρια (τα «κερκέλια»), που τα περνούσαν στο κλαδί της λεύκας, αλλά και αυγά. Στα περισσότερα όμως μέρη του Πόντου το «βάεμαν» γινόταν την Κυριακή μετά την εκκλησία. Στα Κοτύωρα τα παιδιά έψελναν και έλεγαν:

Βάι-βάι των Βαγιών
σέν’ κερκέλ’ κι εμέν ωβόν.

Αντί για το κλαδί, τα κουλούρια περνιόνταν καμιά φορά σε σπάγκο, που η μια άκρη του ήταν δεμένη πίσω στη μέση των παιδιών και η άλλη ελεύθερη για το σκοπό αυτόν. Κάθε κουλούρι που περνούσε από το σπάγκο πήγαινε έτσι πίσω στην πλάτη του παιδιού.

Ο Πόντος προετοιμαζόταν ψυχικά με τη νηστεία και τις αλληλοδιάδοχες γιορτές, που μεσολαβούσαν ως το Πάσχα, για τον ερχομό της Ανάστασης. Αποκορύφωμα βέβαια της αναμονής ήταν η Μεγάλη Εβδομάδα, που κλιμάκωνε τα θρησκευτικά αισθήματα από μέρα σε μέρα, προετοιμάζοντας τις ψυχές των πιστών για το Μέγα Σάββατο, τη νύχτα της Ανάστασης και συνακόλουθα τη λύτρωση-λύση του Θείου Δράματος.

Τη Μεγάλη Πέμπτη οι νοικοκυρές έφτιαχναν τσουρέκια και έβαφαν αυγά. Τα αυγά τα έβαφαν με κρεμυδόφυλλα. Έπαιρναν φλούδες από κρεμμύδια και τούλι από μπομπονιέρες και το έκοβαν έτσι ώστε να μπορούν να δέσουν τα αυγά. Έπειτα κάλυπταν το αυγό με κρεμμυδόφυλλα και το έβαζαν να βράσει για δέκα λεπτά σε ξίδι και νερό. Μετά τη βράση έβγαζαν την κλωστή που τα είχαν δέσει και έτσι σχηματιζόταν πάνω στα αυγά διάφορα σχέδια και αποχρώσεις. Ύστερα τα σκούπιζαν και τα άλειφαν με λάδι.

Τη Μεγάλη Παρασκευή δεν έτρωγαν «ούτ’ ελάδ’». Το μοιρολόγι της Παναγίας ήταν λαϊκός θρήνος της Μεγάλης Παρασκευής, αφιερωμένος στον ψυχικό σπαραγμό που της προκάλεσαν τα Πάθη. Ο ποντιακός ελληνισμός μ’ αυτό το μοιρολόγι, όπως και σε άλλα μέρη του μητροπολιτικού κέντρου, παρακολουθεί τη μητέρα του Χριστού από τη στιγμή που πληροφορείται τα γεγονότα της σύλληψης του γιου της και περιγράφει τις αντιδράσεις της. Διασώζει επίσης τη δραματική σκηνή της παρουσίας της Θεοτόκου μπροστά στον σταυρωμένο Χριστό και την τελευταία

συζήτησή της μαζί του:

Δέντρον, δέντρον ξεφάντωτον,
δέντρον ξεφαντωμένον,
σην κόρφαν κάθεται ο Χριστόν,
σην ρίζα η Παναΐα,
σ’ άκρας κάθουν οι άγγελοι,
σα φύλλα οι προφητάδες
κι έψαλναν κι επροφήτευαν
και του Χριστού τα πάθη.
Ψάλλ’ ο Μωυσής,
ψάλλ’ ο Δαβίδ,
ψάλλ’νε κι οι προφητάδες,
ψάλλε κι εσύ Ιάκωβε και αδελφέ Κυρίου,
ψάλλε κι εσύ Παράδεισε μετά των αρχαγγέλων.
Σήμερον μαύρος ουρανός,
σήμερον μαύρ’ ημέρα,
σήμερον όλοι θλίβονται και τα βουνά λυπούνται,
σήμερον έβαλαν βουλήν οι άνομοι Εβραίοι,
οι άνομοι και τα σκυλά οι τρισκαταραμένοι
για να σταυρώσουν τον Χριστόν, τον πάντων βασιλέα.

Το μοιρολόγι της Παναγίας το τραγουδούσαν τα κορίτσια, κυρίως, το μεσημέρι της Μεγάλης Παρασκευής, συγκεντρωμένα σε μικρές ομάδες μπροστά στον επιτάφιο.

Το Μεγάλο Σάββατο, έτρωγαν ελαφρά το βράδυ (πλακίν με τ’ αβλούκα, κορκοτέναν, σιρβάν κτλ.) και κοιμούνταν νωρίς για να μπορέσουν να ξυπνήσουν εύκολα.Το σπίτι είχε ήδη ετοιμαστεί από τη Μεγάλη Πέμπτη, όταν γινόταν και το αποδράνισμαν των μπακιρικών (το τρίψιμο – καθάρισμα). Τα ρούχα περίμεναν τα μέλη της οικογένειας καθαρά και φροντισμένα. Όλοι όφειλαν να φορέσουν τα καλύτερά τους, για να φανεί ο πανηγυρικός χαρακτήρας της γιορτής. Εξυπακούεται ότι ολόκληρη τη Μεγάλη Εβδομάδα τα αντρόγυνα απέφευγαν τους καβγάδες και τις προστριβές κι οι μάνες πρόσεχαν πώς μιλούσαν στα παιδιά τους, για να μη κολατίγουνταν (να μην κολαστούν).

Οι άντρες φορούσαν ποτίνα, σαάκ παλτόν, με κατιφεδέναν γιαχάν. Οι γυναίκες ζουπούνας, μεταξωτά φοτάδας, λαχόρ', κοντογούνα, σαλβάρα, λουστρίνα κουντούρας. Στο κεφάλι, την τάπλαν με τα φουλιρία. Πάνω σα καμίσα, χρυσή αλυσίδα με την ώραν. Φυσικά, η ενδυμασία αυτή συνηθιζόταν στις μεγάλες πόλεις και από τις γυναίκες των εύπορων οικογενειών.

Το «Χριστός Ανέστη», που έλεγε ο παπάς, πάντοτε συνοδευόταν από τον ήχο που έβγαζαν τα πιστόφα, τα ρεβόλα και τα άλλα όπλα που βροντούσαν, για να διαλαλήσουν το ότι αναστήθηκε ο Χριστός. Μετά την είσοδο του ιερέα στην εκκλησία, η λειτουργία συνεχιζόταν ως το πρωί και κανείς βέβαια δεν έφευγε. Τα παιδιά στο προαύλιο τσούγκριζαν τα αυγά (το τσούγκρισμα διαρκούσε και τις τρεις ημέρες του Πάσχα· την πρώτη μέρα τσούγκριζαν με το μυτίν, τη δεύτερη με τον κώλον και την Τρίτη με την κοιλίαν). Έπειτα από τη μετάληψη και την απόλυση της εκκλησίας, επέστρεφαν στο σπίτι οικογενειακώς, προσπαθώντας να διατηρήσουν το φως της λαμπάδας για να ανάψουν μ' αυτό την καντήλα. Συχνά προσκαλούσαν στο σπίτι συγγενείς ή φίλους, για να φάνε μαζί. Το τραπέζι ήταν γεμάτο φαγώσιμα, μη νηστίσιμα. Σημειώνεται ότι το σουβλιστό αρνί δεν συνηθιζόταν στον Πόντο.

Το επόμενο πρωί, μόλις τέλειωνε η εκκλησία, έβαζαν τραπέζι κι έτρωγαν όλοι μαζί ως το μεσημέρι. Την πρώτη μέρα του Πάσχα τα καφενεία ήταν κλειστά. Όλος ο κόσμος ήταν έξω από τα σπίτια και τσούγκριζαν αυγά. Οι μεγάλοι, σε ομάδες τριών-τεσσάρων ατόμων πήγαιναν από σπίτι σε σπίτι μαζί με μια λύρα, χόρευαν, τσούγκριζαν αυγά, τους κερνούσαν ούζο και μετά έφευγαν. Ερχόταν η δεύτερη Ανάσταση, η ώρα 12:00 το μεσημέρι. Πήγαινε πάλι ο κόσμος στην εκκλησία. Έπειτα όλο το χωριό μαζευόταν στην κεντρική πλατεία ή μπροστά στο σχολείο και χόρευαν. Το απόγευμα, μετά τη δεύτερη Ανάσταση, άρχιζαν οι ανταλλαγές επισκέψεων. Οι νοικοκυρές πρόσφεραν στους επισκέπτες ρακί με μεζέ φούστορον, τυρί κτλ. Οι επισκέψεις συνεχίζονταν ως το βράδυ.

Το Πάσχα συνήθως επέστρεφαν και οι ξενιτεμένοι (ξενιτάντ') ή όσοι κάτοικοι χωριών ήταν εγκατεστημένοι σε πόλεις και γύριζαν στις πατρίδες τους, για να περάσουν την ημέρα της Λαμπρής με τους συγγενείς τους.

Οι τρεις μέρες της Λαμπρής στον Πόντο λέγονταν λαμπροήμερα. Σε όλα τα σπίτια το τραπέζι ήταν στρωμένο με πασχαλινά φαγώσιμα, και ιδιαίτερα με κόκκινα αυγά και λαμπροκουλούρες.

Στα χωριά, μετά τα οικογενειακά τραπέζια της πρώτης ημέρας, τη δεύτερη ημέρα στήνονταν χοροί και γλέντια στα αλώνια ή σε ανοιχτούς χώρους κι εκεί με τη

συνοδεία της λύρας χόρευαν και τραγουδούσαν (το ομάλ’, τη Τρυγώνας, το λαγκευτόν). Σε όσους τόπους συνηθιζόταν το έθιμο του Ιούδα, το σχετικό ομοίωμα καιγόταν μετά τη δεύτερη Ανάσταση.

Η Ανάσταση αποτελούσε για κάθε Πόντιο ξεχωριστή και αλησμόνητη στιγμή. Κανένας Πόντιος δεν μπορεί να ξεχάσει την ιερή συγκίνηση τις στιγμές της Ανάστασης. Ήταν η στιγμή που είχε συνδυάσει με τα πιο βαθιά εθνικά ιδανικά του και το όνειρο για ελευθερία.

Πηγή: Εγκυκλοπαίδεια του Ποντιακού Ελληνισμού.